

UDK 297:061.234(497.6)"1914/1918"

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Adnan Jahić

IZ BOSANSKOHERCEGOVAČKE POLITIKE ZA VRIJEME PRVOG SVJETSKOG RATA. NESTANAK UJEDINJENE MUSLIMANSKE ORGANIZACIJE I USPON „NEZNATNIH I NEOZBILJNIH ELEMENATA“

Ovaj rad govori o historijskom kontekstu i zbivanjima koja su dovela do uspona nove političke elite među bosanskohercegovačkim muslimanima – Bošnjacima, u prvim mjesecima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Važnu ulogu u političko-društvenoj afirmaciji ove elite imala je fragmentacija i personalizacija političke djelatnosti u uslovima Prvog svjetskog rata, vezivanje pojedinih prvaka za interese Austro-Ugarske monarhije, ali nadasve vještina i spretnost ličnosti sa margine bosanskohercegovačke političke scene da se prilagode novonastalim nacionalno-političkim odnosima i uključe u državotvorna kretanja koja su dovela do proglašenja i uspostave prve jugoslavenske države 1. decembra 1918. godine.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Jugoslavija, jugoslavenska ideja, Ujedinjena muslimanska organizacija, Jugoslavenska muslimanska organizacija, autonomija, nacija, demokratija, organizacija

LOJALNOST I ŽRTVA

Od otvaranja Bosanskohercegovačkog sabora, naročito od balkanskih ratova, Austro-Ugarska monarhija je u bosanskohercegovačkim muslimanima – Bošnjacima – imala stabilan i pouzdan oslonac, što je potvrđeno neupitnom lojalnošću njihovih građanskih elita, ali i brojnim primjerima hrabrosti, junaštva i fanatizma bošnjačkih pripadnika austrougarskih vojnih formacija u Prvom svjetskom ratu. „Muslimani Bosne i Hercegovine plaču nad odrom svog Uzvišenog Prijestolonasljednika i Prejasne mu supruge“, stajalo je nakon Sarajevskog atentata u službenoj sažalnici saborskih prvaka Rifat-bega Sulejmanpašića i Derviš-bega Miralema, „a uvjeravaju svog ljubljenog vladara, da su na njegov blagi mig pripralni na sve“. (Vakat 30. juni 1914: 1) Uoči austro-ugarske objave rata Srbiji reisul-ulema Mehmed Džemaludin ef. Čaušević pozvao je sve muslimane Bosne i Hercegovine da u svakom slučaju i u svakoj prigodi budu spremni na sve usluge i sve žrtve pretpostavljenim uredima i organima, bilo vojnih bilo civilnih oblasti. Poručio im je da ne žale nikakvu žrtvu, tjelesnu, materijalnu ili moralnu, pokaže li se za to potreba. Prema učenju uzvišenog islama, obrazložio je, muslimani moraju biti pripralni žrtvovati se za svoju vjeru, obraz i domovinu, ali i za svog cara i državu, „u kojoj uživete sve podaničke pogodnosti“. Naglasio je da su muslimani s vremenom postali „daleko zaduženiji“ da s Austro-Ugarskom dijele tugu i radost, da s njom zajedno žive i umiru. (Jenji misbah 30. juli 1914: 6)

Prilikom osvajanja Monte Mellete u junu 1916. godine Bošnjaci u sastavu 2. bosanskohercegovačkog puka na vlastitu inicijativu su uskakali u italijanske rovove, borili se prsa u prsa, otimali mitraljeze, jurišali na protivničke položaje i lično doprinosili odbijanju italijanskih protunapada (Schachinger 1996: 91–106). Od 110 bosanskohercegovačkih vojnika nosilaca zlatne medalje za hrabrost u Prvom svjetskom ratu, njih preko 50 % su bili Bošnjaci muslimani (Šehić 2007: 301–304). Važnu ulogu u zauzimanju Cetinja i kapitulaciji Crne Gore u januaru 1916. godine imale su bosanskohercegovačke jedinice, naročito Peti bataljon 3. bosanskohercegovačkog puka. Tim povodom je Mehmed-aga Kučukalić, ugledni veletrgovac iz Brčkog, poslao zanimljivo pismo bivšem predsjedniku Bosanskohercegovačkog sabora dr. Safvet-begu Bašagiću, u kojem je od istaknutog pisca i političara zatražio da povede prigodnu poklonstvenu deputaciju Bošnjaka caru Franji Josipu u Beč. „Munasib bi bilo“, piše Kučukalić Bašagiću, „da nas povedeš pred prijestolje Njegova Veličanstva, da i mi dokažemo onom caru, za kog krv i imetak dadosmo, da kako naši sinovi u streljačkim jarcima nesmalaksavaju, tako i mi, kojim nije suđeno suđelovati na bojnim poljima, nesustajemo u pridonošenju žrtava za cara i domovinu“. Navodeći kako bi se načel-

nici svih općina Bosne i Hercegovine trebali odazvati pozivu da se priključe deputaciji, Kučukalić je prepustio Bašagiću da sam odluči hoće li on biti taj koji će „pred licem čestitog cara rastumačiti, da su Bošnjaci prvi uspeli se na vrh neosvojivog Lovćena i uljegli prvi u nikad neosvajano Cetinje!“ (HAS, SB 1916. sign. BS-124)

PUT U BEČ I BUDIMPEŠTU

Nasuprot izraženom domoljublju i odanosti austrougarskim ratnim težnjama, političku aktivnost Bošnjaka u uslovima Prvog svjetskog rata karakterizirale su naslijeđene interesno-personalne razlike i odsustvo zajedničkih odgovora na izazove koje su donosili politički tokovi i događaji. Šerif Arnautović je personalizirao političku orijentaciju blisku austrougarskim vlastima, demonstrirajući spremnost na ustupke i nagodbe u funkciji glavnih ciljeva Ujedinjene muslimanske organizacije (UMO). Sa druge strane je stajala omanja skupina na čelu sa Derviš-begom Miralemom, koja je u saborskom vremenu bila na pozicijama nastavka „autentične politike“ Muslimanske narodne organizacije (MNO), u smislu opozicije austrougarskom režimu i saradnje sa srpskim političkim predstavnicima. Političko-stranački mozaik je upotpunjavala grupa koja je svoj korijen vukla iz nekadašnje Muslimanske napredne stranke (MNS), a čije su istaknute ličnosti bili dr. Halid-beg Hrasnica i dr. Mehmed Spaho. Nijedna od ovih skupina, u uslovima rata, nije funkcionirala kao kompaktna stranka; raspuštanjem Bosanskohercegovačkog sabora i zamiranjem političkog života u Bosni i Hercegovini stranački rad je ustupio mjesto individualnom političkom angažmanu, što je sužavalo društvenu osnovu učešća Bošnjaka u tokovima rješavanja jugoslavenskog pitanja, uključujući redefiniranje državno-pravnog položaja Bosne i Hercegovine. Personalizacija stranačke djelatnosti, vrijeme je pokazalo, najviše je štetila najjačoj stranci saborskog vremena – Ujedinjenoj muslimanskoj organizaciji, koja se Arnautovićevim političkim stavovima odsudno vezala za austrougarski režim i time prepustila, u osvit prve jugoslavenske države, javni politički prostor marginalnoj skupini na čelu sa dr. Mehmedom Spahom, kao i pojedincima koji su se naslanjali na političko-nacionalno naslijeđe Đikićeve *Samouprave*. Ovakav politički razvoj je doveo do svojevrsnog diskontinuiteta u bošnjačkoj politici i presudno odredio unutarbošnjačke političko-društvene odnose u narednih četvrt stoljeća.

U ljeto 1917. godine regionalna politička kretanja i teški uslovi života iznijeli su na površinu gledišta bošnjačkih prvaka o glavnim pitanjima političke i socijalne stvarnosti Bosne i Hercegovine. Njihovom oglašavanju prethodilo je oživljavanje politi-

čkog i parlamentarnog života u pojedinim zemljama Habsburške monarhije, do kojeg je došlo usljed dugog rata, opće iscrpljenosti širokih slojeva stanovništva te straha od revolucionarnog vrenja po ruskom primjeru (Kapidžić 1958: 22). U Carevinskom vijeću u Beču predsjednik Jugoslavenskog kluba dr. Anton Korošec pročitao je 30. maja 1917. godine deklaraciju koja je temeljem „narodnog načela i hrvatskoga državnog prava“ predviđala ujedinjenje svih zemalja u Austro-Ugarskoj gdje žive Slovenci, Hrvati i Srbi u jedno samostalno, slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo „pod žezlom habsburško-lorenske dinastije“. (usp. Petranović, Zečević 1988: 83–84, Zečević 1968: 337–385, Budisavljević 1958: 25–34) Ova deklaracija je otvorila pitanje nacionalne i političke koegzistencije Bošnjaka sa drugim slavenskim narodima, uključujući mogućnost njihovog zajedničkog života u jugoslavenskoj državi.

Politička elita dvojbene legitimnosti, koju je personificirao Šerif Arnautović, utjecajni vakufsko-mearifski direktor i bivši virilni član Bosanskohercegovačkog sabora, negativno je ocijenila sadržaj i intencije Majske deklaracije Jugoslavenskog kluba. Umjesto saradnje sa predsjednikom Jugoslavenskog kluba dr. Antonom Korošcem, ovi krugovi su se odlučili za samostalnu akciju. List *Neues Wiener Tagblatt* pisao je 9. augusta 1917. godine da je Jugoslavenski klub, pored dr. Danila Dimovića i dr. Joze Sunarića, pozvao na sjednicu u Beč i muslimanske političare iz Bosne i Hercegovine, ali se oni nisu odazvali pozivu. „Oni su se ovih dana sastali u Sarajevu povodom vijećanja tokom kojega su se u potpunosti izjasnili za autonomiju Bosne i Hercegovine, a protiv priključenja ostalim južnoslavenskim zemljama. Osim toga je i odlučeno da se u Beč i Budimpeštu pošalje delegacija koja će u određenim pitanjima zastupati želje i zahtjeve muslimana u Bosni i Hercegovini.“ (Kapidžić 1966: 250) Ovaj korak je bio presudan u udaljavanju bošnjačkih prvaka okupljenih oko programa UMO od političkih aktivnosti sa jugoslavenskim predznakom. Neskloni jugoslavenskoj ideji, oni su pokušali dobiti podršku za svoje ciljeve od čelnih ljudi Dvojne monarhije.

Bašagić i Arnautović su otputovali u Beč, gdje ih je 9. augusta 1917. primio zajednički ministar finansija István Burián. Tim povodom ministar Burián je kratko zabilježio u svom dnevniku: „Bašagić i Šerif Arnautović kod mene. – Oni, takođe, žele sazivanje Sabora, ali im ne treba jugoslovenska država. – Žele obligatorno otkupljivanje kmetova.“ (Đaković 1976–77: 236) Burián im je rekao da postoje izvjesne pravno-tehničke poteškoće u pogledu sazivanja Sabora, ali da se nada da će se moći pronaći načina za ostvarenje želja svih konfesija. (Reichspost 12. august 1917: 5)

Osam dana kasnije Bašagić i Arnautović su bili u audijenciji kod cara Karla, prilikom koje je Arnautović predao caru poduži memorandum koji je sadržavao Arnau-

tovićeve poglede na položaj Bosne i Hercegovine u kontekstu prijedloga za preuređenje Monarhije, kao i na druga pitanja iz bosanskohercegovačkog političko-društvenog i ekonomsko-socijalnog života.¹ Nakon audijencije Bašagić i Arnautović su produžili za Budimpeštu kako bi obavili razgovore sa predstavnicima ugarske vlade i ličnostima ugarskog javnog života i informirali ih „o stanju stvari u Bosni i Hercegovini“. (Pester Lloyd 21. august 1917: 8)

Arnautovićev i Bašagićev put u Beč i Budimpeštu, memorandum zagonetnog sadržaja te propratne izjave u budimpeštanskom *Pester Lloyd*u i zagrebačkom *Obzoru* izazvale su živo zanimanje bosanskohercegovačke i hrvatske javnosti, naročito pobornika Majske deklaracije i ideje ujedinjenja „hrvatskih zemalja“, pod kojim se podrazumijevala i Bosna i Hercegovina. Njima je naširoko otvoren prostor u sarajevskom *Hrvatskom dnevniku*, ponajprije u smislu kritike i osude Arnautovićevih tvrdnji o autonomiji Bosne i Hercegovine izvan južnoslavenskog državnog okvira kao jedinom načinu opstanka i zaštite bosanskohercegovačkih muslimana kao posebne i ravnopravne zajednice.² Naročitim pritisku bio je izložen dr. Safvet-beg Baša-

¹ Suština Arnautovićevog memoranduma, oko čijeg se sadržaja u javnosti mnogo nagađalo, odnosila se na tri glavna pitanja: državno-pravno, agrarno i saborsko, predstavljajući širu elaboraciju stavova koji su bili izneseni u razgovoru sa ministrom Buriánom. Memorandum je bio praćen obavijestima iz prošlosti Bosne i Hercegovine, prilagođenim, dakako, političkim ciljevima njegovog autora, analizom stanja Bošnjaka u ratnim godinama te poslovičnom kritikom i lamentirajućim tonovima usljed njihovog zapostavljanja od strane austrougarskih vlasti, čime je Arnautović demonstrirao imidž vođe koji se stara za narodne potrebe, a što je produbljivalo osjećaj indignacije i odbojnosti prema njemu kod Sarkotića. Arnautović se, u ime bosanskohercegovačkih muslimana, odlučno ogradio od ideje jugoslavenskog ujedinjenja i zamolio cara i kralja da se Bosni i Hercegovini osigura autonomija u sastavu Dvojne monarhije. Predložio je rješenje agrarnog pitanja na način što bi zemljoposjednici odustali od jednog dijela svog vlasništva na kmetskim selištima te se odijelili od kmetova, uz podršku države koja bi pomogla „jednim dijelom svojih domena, kao što i sa jeftinijim zajmovima“. Potrebu sazivanja Bosanskohercegovačkog sabora doveo je u vezu sa lošim ekonomskim i društvenim stanjem u pokrajini, kojem je doprinio postojeći administrativni režim, naročito ljudi koji su zaokupljeni ličnim proćibama i „koji državu i društvo nastoje da oštete“. Pogledati: Gazi Husrev-begova biblioteka (GHB), Zbirka rasutih dokumenata i arhivalija na bosanskom jeziku (ZRDA), sign. A-838/B. *Prepis Memoranduma kojeg je vakufski direktor Šerif ef. ARNAUTOVIĆ predao u vlastite ruke Njegovu Veličanstvu caru i kralju Karlu prigodom Previšnje audijencije, dne 17. augusta 1917*, Vlastita naklada, Bosanska pošta, Sarajevo, 2656–17. Prijevod na njemački unutar: Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABH), Fond: Zajedničko ministarstvo finansija (dalje: ZMF), Odjeljenje za poslove Bosne i Hercegovine – Privatna registratura (Pr), sign. 444/1917. Abschrift des Memorandums, welches der Vakufdirektor Šerif ef. Arnautović am 17. August 1917 Seiner Majestät dem Kaiser und König Karl gelegentlich seiner Audienz überreicht hat. Usporediti: ABH, ZMF, Pr, 842/1918. Arnautović Šerif ef. Vakufdirektor in Sarajevo. Memorandum wegen Anstellung von Moslims in höheren Aemtern der Landesverwaltung. O Šerifu Arnautoviću pogledati: Jahić 2010: 82–83; Jahić 2015: 455–470.

² Pogledati: “Miramur!”, *Hrvatski dnevnik*, 25. august 1917, 1–2; “Treba se izjaviti. Pismo g. Š. Arnautovića”, *Hrvatski dnevnik*, 25. august 1917, 2; Sejfuđudin Huseinagić, ““Treba se izjaviti.” Glas iz krugova muslimanske inteligencije.”, *Hrvatski dnevnik*, 28. august 1917, 1; ““Treba se izjaviti.” I opet jedan muslimanski napredni glas.”, *Hrvatski dnevnik*, 29. august 1917, 1; “Drugi list g. Šerifa Arnautovića”, *Hrvatski dnevnik*, 29. august 1917, 1; Akademičar, ““Treba se izjaviti.” I opet muslim[anski]. glas za ujedinjenje.”, *Hrvatski dnevnik*, 30. august 1917, 1; ““Miramur!” Treći list g. Šerifa Arnautovića”, *Hrvatski dnevnik*, 30. august 1917, 1–2; “Naš

gić, od kojeg se tražilo da se nedvosmisleno izjasni stoji li iza Arnautovićevih stavova. Bašagić je konačno 3. septembra 1917. godine izašao sa gledištem kojim se pomjerio od pozicije zabilježene u Buriánovom dnevniku i koja je predstavljala kompromis između jugoslavenskog i bosansko-autonomističkog programa. Izjavio je da bi ujedinjenje jugoslavenskih zemalja, bez Srbije i Crne Gore, u okviru Habsburške monarhije, s pokrajinskim autonomijama i saborima, „bilo jedino racionalno riješenje jugoslavenskog problema uopće i bosansko-hercegovačkog državno-pravnog pitanja napose.“ Objasnio je da se Bosna i Hercegovina ni za čiju ljubav neće odreći svog sabora i autonomije. (Hrvatski dnevnik 4. septembar 1917: 1)

Dan nakon objavljivanja Bašagićeve izjave *Hrvatski dnevnik* je donio oštar napad na Arnautovića i Bašagića od strane upravitelja Okružne medrese u Sarajevu i bivšeg urednika glasila Udruženja bosanskohercegovačke ilmije *Misbah* Sakiba ef. Korkuta, koji nije osudio njihove političke stavove o autonomiji i novoj državi, već njihovo neovlašteno istupanje pred zvaničnicima u Beču i Budimpešti. Arnautović se ni do dana današnjeg, pisao je Korkut, „nije mogao uvjeriti da je odzvonilo njegovoj demagogiji“. Prvo bijaše „punokrvni autonomaš“ koji se držao Ilidžanskog memoranduma i odrješiti protivnik Hrvata i pripajanja Bosne Hrvatskoj. A onda je malo-pomalo popuštao, „razgovarao na telefon“ i dao poznatu izjavu lojalnosti Monarhiji. Prekinuo je savez sa Srbima, fuzionirao se sa mehkiškim naprednjacima, odnosno sa dijelom samostalaca, i konačno sklopio pakt sa „omraženim protivnicima – Hrvatima“. Posljedica ovih metamorfoza je bila ta da je nastao rascjep u MNO, a Šerifova grupa je izgubila oslonac u narodu. Na naknadnim izborima njegova grupa je dva puta bila poražena, u Zvorniku i Brčkom, i to ne od stranaka, nego od – pojedina. Pri svim svojim skokovima Arnautović nikada nije pitao za narodno mišljenje te je držao da je za promjenu programa „dovoljno aminanje njegove klike“. Arnautović radi bez naroda pa se i ovaj njegov posljednji korak ima smatrati njegovim ličnim stanovištem, koje vrijedi koliko i njegova ličnost. Korkut, britkog jezika i pera, zaključio je svoje javljanje tvrdnjom da bi Arnautovićevo i Bašagićevo neovlašteno istupanje trebalo biti alarm koji bi morao pokrenuti reisul-ulemu Čauševića da, makar u četvrtoj godini svoje službe, izađe sa realnom podlogom zajedničkog rada bosanskohercegovačkih muslimana, organiziranjem konferencije koja bi spriječila nove

odgovor na ovo”, *Hrvatski dnevnik*, 30. august 1917, 2; “‘Trebalo se izjaviti.’ Hrvatski glas.”, *Hrvatski dnevnik*, 31. august 1917, 1; “A Dr. Bašagić?”, *Hrvatski dnevnik*, 31. august 1917, 1; Šerif Arnautović, “Za uspostavu bosanskog sabora.”, *Hrvatski dnevnik*, 2. septembar 1917, 1; Akademičar, “Pismo g. Šerifu Arnautoviću i isto-mišljenicima.”, *Hrvatski dnevnik*, 2. septembar 1917, 1; “‘Katilski Stambul’”, *Hrvatski dnevnik*, 2. septembar 1917, 1–2.

skokove „samoukih partizana“ i položila narodni mandat u ruke „spremnih i objektivnih rodoljuba“, s jasnim ciljem raskida sa stagnacijom i letargijom i okretanja spasu i napretku.³

Stanovište blisko Korkutovom dijelili su Adem-aga Mešić, Derviš-beg Miralem i reisul-ulema Čaušević, podupirući intencije Majske deklaracije, svako iz svojih ubjeđenja i razloga. Mešić je bio za deklaraciju jer je vjerovao da će ona biti u funkciji preuređenja Monarhije na trijalističkoj osnovi, sa Hrvatima koji bi imali ravnopravan položaj sa Nijemcima i Mađarima (Mešić 1998: 74–75). Smisao deklaracije je bio blizak vođi predratne MNO Derviš-begu Miralemu, koji se tokom rata distancirao od austrougarskih ratnih napora i održavao veze sa interniranim srpskim sveštenicima (Kapidžić 1958: 21). Protokom vremena Čaušević se sve više uvjeravao u obim bezobzirnosti i nebrige austrougarskih vojnih i političkih vlasti prema Bosancima, pa je protestirao podnescima kako bi se smanjile tegobe i nevolje domaćih ljudi (Karić, Demirović 2002: 174, 235).

Premda je Arnautović istupao kao suvereni tumač narodne volje, Bošnjaci su, očito, bili daleko od jednoglasja u pogledu rješavanja jugoslavenskog pitanja i državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine. Za razliku od Arnautovića, Bašagić nije tvrdio da govori u ime naroda, niti da uopće zna „mišljenje muslima u Bosni i Hercegovini“ o državno-pravnom pitanju Monarhije.⁴ U pojašnjenju jedne svoje izjave date uredniku mađarskog *8 Órai Újság* Bašagić je početkom januara 1918. godine izjavio da u Bosni i Hercegovini zapravo nema nijedne muslimanske političke stranke, ali da se može govoriti o manjoj ili većoj podršci koju imaju pojedine političke grupe. Prema Bašagiću, postoje četiri grupe koje izražavaju političko raspoloženje muslimanskog stanovništva. Grupa oko Šerifa Arnautovića traži za Bosnu i Hercegovinu autonomiju i uz nju, ipak, pristaje mnogo konzervativnog muslimanskog svijeta. Muslimanska inteligencija i naprednije građanstvo traže ujedinjenje južnoslavenskih zemalja pod žezlom Habsburgovaca, a bez Srbije i Crne Gore. Grupa oko

³ Sakib ef. Korkut je, prema jednoj kasnijoj zabilješci, pripadao političkoj grupi Derviš-bega Miralema. Nakon Sarajevskog atentata u listu *Jenji misbah* je oštro osudio vladajući režim zbog protusrpskih demonstracija i izazovno proveo kroz Sarajevo dopisnika londonskog *Timesa* “da snimi divljaštvo demoliranja srpske imovine”. Pogledati: “Naši merhumi. Merhum Derviš ef. Korkut,” *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji* 1969, 10–12: 544. Tokom Prvog svjetskog rata Sakib ef. Korkut je prvenstveno istupao kao muslimanski vjerski autoritet i kulturni radnik, pa je teško reći kakav je bio njegov stav prema pitanju preuređenja Monarhije i jugoslavenskoj ideji. Jedan njegov članak u *Biseru*, “listu za širenje islamske prosvjete”, sugerira da je Korkut prvobitno bio skeptičan prema izgledima jugoslavenstva, zahvaljujući najavama misionarske ofanzive dijela katoličkog klera. Napore ka ostvarenju “narodne koncentracije” Korkut je prokomentirao riječima “mrka kapa”, “zli biljezi”, a kao podlogu svoje rezerviranosti naveo je tvrdnju da je kler vrlo jak faktor u javnom životu na slavenskom jugu. Pogledati: Korkut 1918: 277.

⁴ “‘Trebalo se izjaviti.’ Izjava dra. Safvet-Bega Bašagića”, *Hrvatski dnevnik*, 4. septembar 1917, 1.

dr. Halid-bega Hrasnice i dr. Mehmeda Spahe nije stranka, „jer ih je malo“, a i oni dijele isto mišljenje kao i ostala inteligencija. Konačno, postoji jedna grupa hodža, koja bi htjela na vjerskoj podlozi osnovati jednu stranku, no mlađi članovi te grupe, poput profesora Saliha Bašića, reisovog tajnika Ahmeda Mahinića, člana Ulema-medžlisa Hifzi ef. Muftića, pa i sam reisul-ulema Čaušević – izražavaju simpatije sa muslimanskom inteligencijom i njenim političkim zahtjevima. (Hrvatski dnevnik 4. januar 1918: 1) Bašagić se, konkretno, nije svrstao ni u jednu od četiri grupe, ali je ton njegove izjave jasno ukazivao da je on ostao na svom stanovištu od 3. septembra 1917. godine.

S MAĐARIMA ILI JUGOSLAVENIMA?!

Šerif Arnautović, ipak, nije bio uvjeren u ostvarivost ideje o autonomiji Bosne i Hercegovine unutar Austro-Ugarske, pa je kasnije dopunio svoj prijedlog alternativom - autonomijom Bosne i Hercegovine u sastavu Ugarske, kao rješenjem kojim bi se, kako je smatrao, zaštitili prava i interesi bosanskohercegovačkih muslimana. Ovo opredjeljenje nije bilo bez oslonca u raspoloženju širih muslimanskih masa, u što se mogao uvjeriti i zemaljski poglavar Sarkotić. U svom izvještaju za potrebe Zajedničkog ministarstva finansija od 22. jula 1918. godine Sarkotić je naveo da bi muslimanski element, usljed težnje za autonomijom Bosne i Hercegovine i njegove vjerske osjetljivosti, pretpostavio priključenje Bosne i Hercegovine Ugarskoj uz osiguranu autonomiju svakoj drugoj kombinaciji (Kapidžić 1958: 42). Arnautović, koji je po propasti Habsburške monarhije svoje prougarsko gledište pravdao krivom procjenom u pogledu ishoda rata (Jahić 2010: 74), na isti je način kao Sarkotić objasnio svoj prijedlog nakon posjete grofa Tisze Bosni i Hercegovini u drugoj polovini septembra 1918. godine. Podvukao je da muslimani Bosne i Hercegovine „kompaktno stoje“ na stajalištu da se njihovoj domovini osigura potpuna autonomija pod habsburškim gospodstvom, jer oni samo u takvom rješenju vide uslove svog opstanka, dok bi u svakom „izravnom pripojenju“ njihov opstanak bio ugrožen. Pa ipak, ako velike političke okolnosti i važni interni problemi monarhije ne dopuštaju da Bosna i Hercegovina dobije potpunu autonomiju, Bosnu i Hercegovinu treba prisajediniti Kraljevini Ugarskoj, u kojoj bi ona imala „što širu autonomiju“ sa svojim pokrajinskim saborom, vladom i posebnom upravom. U takvom sklopu muslimani bi mogli lakše gledati u budućnost, jer je muslimana jedna trećina, a pravoslavnih i katolika dvije, „pa se ne bi moglo olahko preko nas prelaziti.“ (HAS, ŠA 1918. sign. O-ŠA-17) Prema jednom kasnijem navodu, u razgovoru sa grofom Tiszom Arnautović je svoju poziciju izrazio

riječima „da će prvog srpskog vojnika (koji dođe u Sarajevo) ubiti, a onda sam sebe na šehar Čehajinoj ćupriji“. (BIFAZ, MS II-62, Pravda 9. novembar 1920, 2–3).

Premda je zemaljski poglavar Sarkotić u svojim izvještajima često ukazivao na grupu Esada ef. Kulovića kao konstruktivnu alternativu naspram za državne zamisli nepodesne UMO (*Šerif-partei*), upravo su se iz Kulovićevog političko-stranačkog kruga pojavili tokom 1918. godine aktivni zagovornici južnoslavenskog državnog jedinstva, što će presudno odrediti unutarbošnjačke političke odnose u narednih četvrt stoljeća. Dr. Halid-beg Hrasnica i dr. Mehmed Spaho nisu imali podršku u širim muslimanskim masama, ali jesu osjećaj za političku realnost; pred grofom Tiszom, koji je u septembru 1918. godine došao u Sarajevo, nedvosmisleno su se izjasnili za jugoslavensku ideju, ali nisu potpisali memorandum kojeg su Tiszi uručili jugoslavenski orijentirani srpski i hrvatski političari (Slijepčević 1929: 271). Kada je Pripremni odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS) u Zagrebu nejasno poručio Vojislavu Šoli i dr. Jozi Sunariću da se, u pogledu zastupljenosti bosanskih muslimana na konstituirajućoj sjednici Narodnog vijeća, Srbi i Hrvati sporazume „s njima između sebe“ (Štambuk-Škalić, Matijević 2008: 79), to je praktično značilo otvaranje vrata onim muslimanima koji su bili spremni prihvatiti ideju južnoslavenskog ujedinjenja i uključiti se u već započete aktivnosti s jugoslavenskim predznakom. Šest muslimana je demonstriralo tu spremnost: dr. Mehmed Spaho, dr. Halid-beg Hrasnica, Zija Rizaefendić, dr. Mehmed-beg Zečević, dr. Mustafa Denišlić i Hifzi ef. Muftić. Oni su sredinom oktobra 1918. godine potpisali izjavu kojom su prihvatili načela zagrebačke rezolucije iz marta 1918. u smislu „bezuovjetnog narodnog samoodređenja i ujedinjenja svega naroda Srba, Hrvata i Slovenaca u nezavisnu na demokratskim temeljima izgrađenu narodnu državu“ (Štambuk-Škalić, Matijević 2008: 101; usp. Hrvatska riječ, 19. oktobar 1918: 1). Pozadina date izjave nije sasvim jasna. Ako se radilo o preduslovu ulaska u Narodno vijeće, postavlja se pitanje zašto istu izjavu nije potpisao Hamid Svrzo, koji je ušao i u Plenum i u Središnji odbor Narodnog vijeća SHS.

Kraj rata je svejedno donio obrat i afirmaciju heterogene skupine političkih i javnih ličnosti neznatnog legitimiteta u širim muslimanskim masama. Muslimani u Narodnom vijeću pripadali su prije rata političko-društvenim grupama čiji je rad bio obilježen međusobnim sukobima i neslaganjem, ponajprije u pogledu nacionalnog pitanja. Na kraju rata našli su se na istom zadatku Hrasnica, Spaho i Rizaefendić, članovi i pristaše iz prohrvatskih naprednjaka nastale Muslimanske samostalne stranke (MSS), zajedno sa Svrzom, Čemalovićem i Bašićem, istaknutim zagovornicima srpske nacionalne ideje među muslimanima i nastavljajući pravca kojeg su zastupali mostarski *Musavat* i Đikićeva *Samouprava*. Sa jedne strane, Spaho – koji je za lojalan

stav prema Austro-Ugarskoj 2. maja 1918. dobio orden cara Franje Josipa sa viteškim krstom (Kamberović 2009: 21), sa druge Svrzo – koji je zbog svojih političkih uvjerenja ležao u aradskoj tamnici (Kemura 1986: 75). Ubrzo nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, krhko jedinstvo bošnjačkih prvaka jugoslavenske orijentacije okupljenih u organima vlasti privremene države ustupit će mjesto novim političko-stranačkim podvajanjima.

„KOMPROMITOVANI“

Šerif Arnautović se nije mogao pomiriti s činjenicom da je uključivanje Bošnjaka u Narodno vijeće i Narodnu vladu izvršeno zaobilaznjem njihovih saborskih predstavnika, što nije bio slučaj sa Hrvatima i Srbima. O tome je pisao u kritički intoniranoj predstavi srpskom ministru predsjedniku Nikoli Pašiću, koji je 7. decembra 1918. doputovao u Sarajevo.⁵ U predstavi je ukazao na „neke stvari“ koje ugrožavaju čast, život i imetak muslimana, „i time stvaraju vrlo hrđavo raspoloženje u tome djelu naroda“.⁶ Naveo je kako je u Sarajevu sastavljeno tzv. Narodno vijeće „bez učestvovanja sabora u opće a naročito bez nas Muslimana“.⁷ Bosanskohercegovački sabor i saborski poslanici, tvrdi Arnautović, nisu se ni pitali, „nego se sastalo nekoliko gospode, koja su sami sebe imenovali članovima Narodnog vijeća“. Kod pravoslavnih i katolika su, ipak, u Narodno vijeće ušli ljudi koji su bili i sabornici, ali se muslimanima reklo da su im zastupnici „kompromitovani“, baš onako kako je bivša Austrija govorila nekim srpsko-pravoslavnim narodnim poslanicima. „I tako je mjesto crno-žutog apsolutizma zavladao apsolutizam Narodne vlade. Samo je čudnovato da ona ista gospoda, koja pod austrijskom upravom nisu dala ni progovoriti, da je iko u saboru kompromitovan, nego su odlučno s nama Muslimanima tražili saziv sabora – ta ista gospoda danas vele, da su svi muslimanski saborski poslanici kompromitovani.“ Muslimani su u Saboru imali dvije stranke – Ujedinjenu, koja je paktirala sa Hrvatima, i Narodnu, koja je bila srbofilska. Druge dvije stranke – Samostalna i Demokratska⁸, na izborima su „totalno propale“. Pa ako je prvospomenuta saborska stranka „kompromitovana“, zašto je u sastavu „Narodnog“ vijeća mimoidena drugospomenuta, srbofilska stranka?⁹ Iz svega jasno proizlazi, zaključuje Arnautović, da je riječ

⁵ „Pašić u Sarajevu“, *Narodno jedinstvo*, 7. decembar 1918, 3.

⁶ HAS, ŠA, kutija 1, O-ŠA-16. „Gospodine Predsjedniče ministarstva!“

⁷ Arnautović misli na Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu.

⁸ Riječ je o grupaciji tzv. muslimana demokrata, koju su 1910. godine u Mostaru formirali Osman Đikić, Smailaga Čemalović i Husaga Čišić.

„kompromitovan“ majstorski izmišljena i udešena da se izigraju Muslimani, jer ih u „Narodnom“ vijeću ima samo 5, dok je pravoslavnih 12 a katolika 8, a uz to su katolici i pravoslavni iz saborskih krugova te „najjačeg političkog kalibra“, dok su od Muslimana „neznatni i neozbiljni elementi“, koji nikada – pa ni sada – nisu igrali vidnu ulogu, niti su ikada mogli dobiti narodno povjerenje.

Krilaticu „kompromitovan“ s vremenom su počeli koristiti i bošnjački politički prvaci – u njihovom međusobnom stranačko-personalnom razračunavanju koje je onemogućavalo postizanje dogovora oko jedinstvene političke organizacije Bošnjaka u osvit prve jugoslavenske države. Kada je sarajevski uglednik Ismet-aga Merhemić sredinom januara 1919. godine predložio da on lično sazove sijelo na kojem bi bili reisul-ulema Čaušević, dr. Safvet-beg Bašagić, dr. Halid-beg Hrasnica, Ibrahim-beg Defterdarević i Šerif Arnautović, a s ciljem osiguranja političke sloge među Bošnjacima, svi su se odazvali pozivu izuzev Hrasnice, koji je poručio da on ne ide na sastanke gdje se Šerif nalazi.¹⁰ Hrasnica je javno isticao da se Arnautović kompromitirao tokom rata, a isto je tvrdio i njegov politički istomišljenik dr. Mehmed Spaho, koji je Arnautovićev mađarofilski rad nazivao protunarodnim, hizmećarskim i plaćeničkim. Politička grupa oko novopokrenutog lista *Vrijeme* na čelu sa Edhemom Mulabdićem i Sakibom ef. Korkutom odbijala je svaku pomisao da sarađuje sa Šerifom Arnautovićem, svjesna njegovih liderskih ambicija, ali i sposobnosti. Sa druge strane, politička grupa oko lista *Jednakost*, glasila prosrpske Jugoslavenske muslimanske demokratije (JMD), branila je Arnautovića i otvarala mu stranice svog lista za njegove argumente i objašnjenja. Na Spahine tvrdnje da je Arnautović svojim protunarodnim radom za vrijeme rata „izazivao naše sugrađane drugih vjera protiv muslimana“, Arnautović mu je odgovorio pitanjem: „Ili sam ja ili Vi gospodine ministre drečao u sarajevskom gradskom zastupstvu, da je premalena čast počasnog građanstvo austrijskom generalu Potioreku, što je pretrao i pregazio Srbiju a spasio našu ‘milu i dragu’ Austro-Ugarsku državu i ‘uzvišenu’ dinastiju? Ili sam ja ili Vi gospodine ‘jugoslavenski’ ministre priređivao obilate i bogate bankete njemačkim oficirima, koji su bili u Sarajevu na prolazu na put da smrve Srbiju?“¹¹ *Jednakost* je navodila nedosljednosti u izjavama i postupcima ličnosti oko lista *Vrijeme*, ali je prešućivala Arnautovićev „patriotizam“ u godinama protusrpskog zanosa. Isticala je da srpska javnost uopće ne govori da je Šerif „kompromitovan“, čak je srpski ministar predsjednik Pašić na pro-

⁹ Narodna – srbofilska – stranka, koju spominje Arnautović, jeste Muslimanska narodna organizacija (MNO) na čelu sa Derviš-begom Miralemom, koja je pod ovim nazivom djelovala nakon muslimansko-hrvatskog pakta u Bosanskohercegovačkom saboru 1911. godine.

¹⁰ „Ko neće slogu Muslimana“, *Jednakost*, 23. januar 1919, 2.

¹¹ Šerif Arnautović, „Šerifov odgovor Spahi.“, *Jednakost*, 28. januar 1919, 2.

lazu kroz Sarajevo iz čitave Bosne i Hercegovine pozvao sebi „samo jednog jedinog Šerifa“, Šerifa koji je u korespondenciji sa srpskim ministrima i političarima, ali je on svejedno za srpstvo i srpsku zavjetnu misao „kompromitovan“, jer tako žele Spaho i Hrasnica.¹² Drukčije tumačenje pozadine Pašićevog susreta sa Arnautovićem u decembru 1918. iznio je istaknuti publicista Hasan Rebac. Pisao je da je srpski ministar predsjednik primio u audijenciju direktora vakufa Arnautovića, „za koga mi je [Pašić] na Krfu mesec dana pre početka ofanzive rekao, da je to opasan zločinac“. Ministar ga nije primio zato što nije znao koga prima, nego što je znao da će tim gestom pokazati muslimanima „da Srbija sve zlo zaboravlja i da želi da se sve bratski nanovo počne“. Rebac je dodao da je pri obrazovanju prve vlade Kraljevstva SHS uzet i jedan musliman (Spaho), ne obazirući se na činjenicu da je to sin čovjeka koji nikada nije bio sa muslimanskim svijetom i sa svojim narodom, „te koji je vaspitao decu strogo austrijsko-činovnički“.¹³ Srpski državnici su se tako ponašali jer su mirisali na maslinovu grančicu i preporučivali praštanje (Rebac 1919: 91).

EPILOG: „ORGANIZACIJA“ UMJESTO „DEMOKRATIJE“

Težišno pitanje rasprave u kojoj su pasionirano sudjelovali pripadnici bošnjačke političke i kulturne elite u prvim danima nove države ticalo se legitimiteta i narodnog povjerenja ljudi koji su u osjetljivom vremenu suočavanja sa novom političkom i socijalnom realnošću trebali zastupati Bošnjake i štititi njihova vjerska, ekonomska i društvena prava. Dr. Mehmed Spaho je tvrdio da je u pozadini neznatnog učešća Muslimana u narodnim vijećima bila činjenica da su Muslimani u jesen 1918. masovno podržavali hizmećarsku mađarofilsku politiku Šerifa Arnautovića. Arnautović mu je odgovarao da je bilo na stotine Muslimana koji se nisu slagali sa njegovom politikom, ali svejedno nisu mogli ući u narodna vijeća pored Spahe i njegovih istomišljenika.¹⁴ Ipak, ko je zaista imao narodno povjerenje, nakon teških ratnih godina, niko od prvaka nije mogao pouzdano znati, uključujući Arnautovića i zastupnike saborskih stranaka koje je spominjao u predstavci srpskom ministru predsjedniku. One ni u ratu, a naročito nakon njega, nisu predstavljale kompaktne političke skupine, što se jasno pokazalo u prvim danima nove države.

Bivši saborski zastupnici iz reda Ujedinjene muslimanske organizacije održali su

¹² „Kompromitovani.“, *Jednakost*, 25. februar 1919, 1.

¹³ Riječ je o Hasanu ef. Spahi, ocu Mehmeda Spahe.

¹⁴ Šerif Arnautović, „Šerifov odgovor Spahi.“, *Jednakost*, 28. januar 1919, 2.

krajem decembra 1918. godine sastanak na kojem je konstatirano da su političke razlike među njima veoma izražene i da niko od njih ne namjerava povesti neku političku akciju među muslimanima. Svoje birače i istomišljenike su uputili da „svaki radi onako kako misli da će biti od koristi po naš narod“ (Purivatra 1999: 48). To je značilo i njihovo pravo da se, nesputani bilo kakvim političkim programom, individualno uključe u tekuće političke inicijative koje su vodile formiranju prvih bošnjačkih političkih organizacija u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon novog sastanka u Sarajevu, 18. februara 1919. godine, bivši saborski zastupnici Ševkija Gluhić, Suljaga Salihagić, dr. Mustajbeg Mutevelić, Šemsi-beg Salihbegović i Hasan Smailbegović pristupili su prosrpskoj Jugoslavenskoj muslimanskoj demokratiji (JMD), koju je, zajedno sa Ahmet-begom Salihbegovićem, sredinom decembra 1918. inicirao bivši đikićevac kadija Ibrahim ef. Sarić, dok se jedino dr. Hamdija Karamehmedović priklonio Jugoslavenskoj muslimanskoj organizaciji (JMO) koju su na osnivačkoj skupštini u Sarajevu od 14. do 17. februara 1919. godine oformile skupina oko lista *Vrijeme* na čelu sa Edhemom Mulabdićem i Sakibom Korkutom te tuzlanska organizacija na čelu sa muftijom hafizom Ibrahimom ef. Maglajlićem, također bivšim pripadnikom Ujedinjene muslimanske organizacije.¹⁵ Pored personalnih animoziteta, bitan faktor nepomirljivosti između dvije grupe bilo je insistiranje srbofilske JMD na potpuno centralističkom uređenju nove države bez historijskih granica i pokrajinskih autonomija i sabora, što prvi ljudi JMO nisu željeli prihvatiti (Purivatra 1999: 55). JMD nije ni namjeravala djelovati kao posebna stranka u političkom životu Kraljevine SHS, što sugerira činjenica da se Ševkija Gluhić, uoči prihvatanja programa JMD, već priključio inicijativi Svetozara Pribićevića za formiranje Jugoslavenske demokratske stranke (JDS), zajedno sa članom mjesnog sarajevskog odbora JMD Hamidom Svrzom te Šukrijom Kurtovićem koji je biran za sekretara užeg privremeno akcionog odbora JDS.¹⁶

Arnautovića nije bilo ni u „demokratiji“ ni u „organizaciji“, očito zbog političkih stavova koje je zastupao tokom rata. On i Bašagić će se pojaviti na izborima za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS 1920. godine kao čelne ličnosti tzv. Muslimana radikala i Muslimanske narodne stranke, ali će doživjeti potpuni fijasko kao i sve druge muslimanske liste izuzev JMO. Deset godina nakon izbora za Bosanskohercegovački sabor stranka koja je imala zametak u „neznatnim i neozbiljnim elementima“, kako ih je Arnautović opisivao Pašiću, dobila je snažan oslonac u muslimanskim narodnim masama, kojeg će vješto čuvati i koristiti u dolazećim godinama, kao potporu

¹⁵ BIFAZ, Varia – Zbirka dokumenata i članaka (ZDČ), sign. 2.II-2/24.

¹⁶ “Iz domaće politike.”, *Slovenski jug*, 22. februar 1919, 3.

svojim političko-stranačkim težnjama i interesima.

IZVORI

1. Arhivska građa

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo (ABH):

Zajedničko ministarstvo finansija (ZMF)

Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića (BIFAZ):

Fond: Mehmed Spaho (MS)

Varia – Zbirka dokumenata i članaka (ZDČ)

Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo (GHB):

Zbirka rasutih dokumenata i arhivalija na bosanskom jeziku (ZRDA)

Historijski arhiv, Sarajevo (HAS):

Zbirka: Safvet-beg Bašagić (SB)

Zbirka: Šerif Arnautović (ŠA)

2. Objavljena arhivska građa

1. Đaković, Luka (1976–1977), „Bilješke uz ‘Dnevnik iz svjetskog rata’ Istvana Burišana 1. januara 1917 – 1. januara 1919.“, *Glasnik arhivā i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* XVI–XVII, 209–247.

2. Petranović, Branko, Momčilo Zečević (1988), *Jugoslavija 1918–1988*. Tematska zbirka dokumenata, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Izdavačka radna organizacija „Rad“, Beograd.

3. Kapidžić, Hamdija (1966), „Bosna i Hercegovina za vrijeme Prvog svjetskog rata.“ *Glasnik arhivā i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* VI, 195–355.

4. Štambuk-Škalić, Marina, Zlatko Matijević, ur. (2008), *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1918-1919. Izabrani dokumenti*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

3. Novine i periodika

Biser (Mostar), 1918.

Bosnische post (Sarajevo), 1918.

Hrvatski dnevnik (Sarajevo), 1917-1918.

Hrvatska riječ (Zagreb), 1918.

Jednakost (Sarajevo), 1918-1919.
Jenji misbah (Sarajevo), 1914.
Narodno jedinstvo (Sarajevo), 1918.
Pester Lloyd (Budapest), 1917.
Reichspost (Wien), 1917.
Slovenski jug (Sarajevo), 1919.
Vakat (Sarajevo), 1914.

LITERATURA

1. Budisavljević, Srđan (1958), *Stvaranje Države Srba Hrvata i Slovenaca*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
2. Jahić, Adnan (2010), *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918–1941)*, Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, Islamska zajednica u Hrvatskoj – Medžlis Islamske zajednice Zagreb, Zagreb.
3. Jahić, Adnan (2015), „Usponi i padovi zagonetnog Mostarca. Skica za biografiju Šerifa Arnautovića“, *Arhivska praksa* 18, 455–470.
4. Kamberović, Husnija (2009), *Mehmed Spaho (1883–1939). Politička biografija*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo.
5. Kapidžić, Hamdija (1958), „Austro-ugarska politika u Bosni i Hercegovini i jugoslovensko pitanje za vrijeme Prvog svjetskog rata“, *Godišnjak istoriskog društva Bosne i Hercegovine* IX–1957, 7–55.
6. Karić, Enes, Mujo Demirović, ur. (2002), *Reis Džemaludin Čaušević – prosvjetitelj i reformator*, Ljiljan, Sarajevo.
7. Kemura, Ibrahim (1986), *Uloga „Gajreta“ u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903-1941)*, Veselin Masleša, Sarajevo.
8. Korkut, Sakib (1918), „Baja lazi, bau, bau!... – Tuzlanskom muftiji –,“ *Biser* 17–20, 277.
9. Mešić, Adem-aga (1998), *Moj odgovor bezimenim klevetnicima i drugi tekstovi*. Priredio: Amir Brka, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanj.
10. „Naši merhumi. Merhum Derviš ef. Korkut“ (1969), *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji* 10–12, 542–5.
11. Purivatra, Atif (1999), *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom*

- životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, 3. izdanje, Bosanski kulturni centar, Sarajevo.
12. Rebac, Hasan (1919), „Politika naših muslimana“, *Budućnost* 7, 89–91.
 13. Slijepčević, Pero (1929), „Bosna i Hercegovina u svetskom ratu“, u: *Napor Bosne i Hercegovine za oslobođenje i ujedinjenje*, Oblasni odbor Narodne odbrane, Sarajevo.
 14. Schachinger, Werner (1996), *Bošnjaci dolaze. 1879. – 1918. Elitne trupe u K. und K. armiji*, Cambi, Lovran.
 15. Šehić, Zijad (2007), *U smrt za cara i domovinu. Bosanci i Hercegovci u vojnoj organizaciji Habsburške monarhije 1878–1918.*, Sarajevo Publishing, Sarajevo.
 16. Zečević, Momčilo (1968), „Slovenska ljudska stranka pred stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1917–1918.“, *Istorija XX veka* 9, 337–385.

FROM THE BOSNIAN POLITICS DURING WORLD WAR ONE. THE DISAPPEARANCE OF THE UNITED MUSLIM ORGANIZATION AND THE RISE OF „INSIGNIFICANT AND FRIVOLOUS ELEMENTS“

Summary

The political activity of the Bosnian Muslims – Bosniaks – during World War One was characterized by interest-personal differences, inherited from the parliamentary period, but also by the lack of common responses to the challenges that were brought by the current national and political developments. Šerif Arnautović personalized a political orientation close to the Austro-Hungarian authorities, demonstrating willingness to make concessions and compromises in favour of the main goals of the United Muslim Organization (UMO). On the other side there was a small group with Derviš-beg Miralem on its forefront, which was, during the parliamentary period, in the position of continuing „the authentic politics“ of the Muslim National Organization (MNO), in terms of opposing the Austro-Hungarian regime and cooperation with Serbian political representatives. The party-political mosaic was completed by the group that pulled its roots from the former Muslim Progressive Party (MNS), whose notable figures were dr. Halid-beg Hrasnica and dr. Mehmed Spaho. None of these groups, during the war, functioned as a compact party. With the dissolution of the Bosnia-Herzegovinian Parliament (*Sabor*) and vanishing of political life in Bosnia and Herzegovina, the party-political activity gave way to individual political engagement, which was restricting the social basis of the participation of the Bosniaks in processes of solving the Yugoslav question, including redefining the state-legal status of Bosnia and Herzegovina. The personalization of party activity, the time had shown, brought the most evident damage to the strongest party – the United Muslim Organization – which, due to Arnautović’s conservative political attitudes, crucially tied itself to the Austro-Hungarian regime and thus conceded, in the wake of the Yugoslav state, public political space to a marginal group led by Dr. Mehmed Spaho, as well as individuals who

were leaning towards the political and national heritage of Đikić's *Samouprava*. This political development had led to a kind of discontinuity in the Bosniak politics and decisively determined internal Bosniak political and social relations in the next quarter century. Ten years after the election for the first Bosnia-Herzegovinian Parliament, in 1920, the Yugoslav Muslim Organization, the party that had its roots in the „insignificant and frivolous elements“, as Arnautović described its embryo to Nikola Pašić, received strong support in the Bosniak masses, while the remnants of the UMO completely disappeared from the Bosnian political scene.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Yugoslavia, Yugoslav idea, United Muslim organization, Yugoslavian Muslim organization, autonomy, nation, democracy, organization

Adresa autora
Authors' address
Adnan Jahić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
adnan.jahic@untz.ba

UDK 316.75-053.81